

Mitja DURNIK

Pojav protiurbanosti

Naslov dela: *Protiurbanost kot način življenja*

Avtorja: Matjaž Uršič in Marjan Hočevar

Založba in leto izdaje: Fakulteta za družbene vede, 2007

[ISBN: 978-961-235-310-0]

Knjiga *Protiurbanost kot način življenja* odkriva, zakaj Slovenci še vedno radi živimo na manj gosto naseljenih območjih in obenem ohranjamo nekatere tradicionalne vrednote. Avtorja Matjaž Uršič in Marjan Hočevar v uvodnem poglavju ugotavljata, da lokacija bivanja še ne določa individualne udeležbe pri aktivnostih, ki spadajo v urbani način življenja. Zaradi novih komunikacijskih in transportnih tehnologij lahko ljudje kljub fizični oddaljenosti od mestnih središč živijo urbani način življenja. Nasprotno pa posamezniki, ki živijo v mestnih središčih, velikokrat ne izkoriščajo potenciala, ki ga nudi mesto, ali pa so celo negativno naravnani do mestnega načina življenja. V izhodišču avtorja postavita trditev, da *socialnoprostorski* procesi urbanizacije še ne pomenijo nujno vpliva na *kulturne* procese v kontekstu urbanizacije – pomestenja. Avtorja uvajata razlikovanje med pojmom *pomestenje* in *urbanizacija*, da bi poudarila razliko med procesi, ki opisujejo naraščanje urbane populacije, in procesi, ki opisujejo nastanek določenih družbenih povezav. V skladu s tem zagovarjata argument, da le naraščanje/koncentracija prebivalstva in spremembe v strukturi zaposlitve ne določata celovitih okvirov, ki opredeljujejo pojem pomestenja, ki naj bi pomenil spremembo v načinu življenja in kakovosti družbe-

nih odnosov. V njuni percepciji je urbanizacija dinamičen proces, ki hkrati zaobjema in združuje demografske, socialnoprostorske, komunikativne in kulturne procese. Obenem se strinjata, da obstaja plejada različnih »parcialnih definicij«, ki nudijo več zornih kotov obravnave pojava urbanizacije. Ne nazadnje pa je ena pomembnejših začetnih ugotovitev tudi ta, da »lokacija bivanja sama po sebi še ne določa dejanske identifikacije oz. dejavne udeležbe prebivalca pri aktivnostih, ki sodijo v urbani način življenja« (str. 9). To lahko pomeni, da ni nujno, da fizična oddaljenost od mestnega središča omejuje posameznikove udeležbe v kontekstu urbanega načina življenja. Na tem mestu lahko poudarimo, da tudi življenje v ozkih mestnih središčih individuuma morda ne zapelje k izkoriščanju možnosti, ki jih nudi urbanizacija. Dejansko pa je za avtorja pomembno dejstvo, da gre »vse bolj za vprašanje izbire življenjskega stila posameznika in vse manj za prisilo po načinu življenja glede na zatečeno lokacijo bivanja« (prav tam). Uvodni del avtorja končata z razlikovanjem med pojmom »novi lokalizem« in »novi urbanizem« (ko opredeljujeta in rešujeta sodobno problematiko v razmerju do individualnosti, lokalnosti in mobilne družbenosti) kot popolnoma nasprotujočima si konceptoma. Prvi poudarja predvsem odprtost, prehodnost in heterogenost, drugi pa zaprtost, homogenost in rigidnost lokalnih skupnosti. Novi urbanizem naj bi bil sporen zaradi ekstenzivnih posegov v prostor, v katerem predvideva gradnje naselij z nizko gostote poselitve. Novi lokalizem avtorja determinirata kot vmesno fazo na

poti do moderne skupnosti (individualiziranih posameznikov) v kontekstu širšega zavedanja povezanosti navznoter (v skupnost) in obenem zavedanja širših družbenih vplivov.

V drugem poglavju se pisca sprašujeta in poskušata definirati, kaj je tisti vmesni prostor, ki ni niti podeželje niti mesto. Kje torej nastaja in se razvija? Ali to pomeni antitezo urbanizaciji? *Suburbanizacija*, kot proces imenujeta avtorja, pomeni decentralizacijo urbanih sistemov in širše deterritorializacijo nasploh. Proces suburbanizacije obenem pomeni manjšo populacijsko gostoto v velikih centrih mest. Suburbanost, predmestnost ne nazadnje zaobjema tudi »utrjevanje specifične prostorske entitete z distinktivnim načinom življenja« (str. 13). Obmestni predeli in njihova rast postajajo torej v tem kontekstu vse pomembnejši.

Kako pravzaprav definirati pojem urbanosti? Kako jo meriti? Avtorja v tretjem poglavju menita, da je urbanost kot nekakšno antitezo neurbanim načinom (pre)bivanja smiselno opredeliti kot »del vrednotnega sistema posameznika, kot element kolektivne identifikacije, kot individualizacije življenjskega stila in kot dejavnika reprodukcije ali spreminjanja fizičnega prostora« (str. 17). Ne nazadnje nekateri avtorji opredelju-

jejo urbanost kot intenzivnost različnih interakcij (npr. Lefebvre). Ideja o urbanosti kot načinu življenja je po mnenju avtorjev ena kontroverznejših idej urbane sociologije in študij urbanizma. Ob tem poudarjata temeljno dilemo o tako imenovanem dvojnem pomenu prostorski: do kje je prostor definiran kot družbeni produkt, in s tem, v katerih okvirih je lahko definiran kot dejavnik oblikovanja družbe? Urbanost je lahko definirana kot neke vrste proces, ki postavlja podstavo za razvoj družbenih procesov, kot nekakšno »prostorjenje družbenega reda«. Kaj je torej antiteza urbanosti? Avtorja v metodološkem smislu argumentirata, da je v »protiurbanem vrednotnem okviru raziskovalno relevantno zlasti problematiziranje mehanizmov za odpravljanje negativnih posledic nenaravnih ali vsaj nezaželenih načinov integracije ter prostorske organiziranosti družbe kot celote« (str. 23).

V četrtem poglavju pisca poudarita težnjo, da se v sodobnih evropskih mestih intenzivno zmanjšuje število »trajnih mestnih prebivalcev«. Torej lahko govorimo o neke vrste bivanjski začasnosti – bivanjska segmentacija ter kombinacija primarnega in sekundarnega bivališča. Moderna mesta vse bolj pomenijo prostor za goste in obiskovalce, ob tem pa vse manj »utrjeni« prostor za trajno prebivanje. Tako je smiselno govoriti o vzpostavljanju novih cirkulacijskih vzorcev ali načel in »novih prostorskih agregatov«.

V petem poglavju se avtorja sprašujeta o genezi slovenske protiurbanosti. Kot ugotavljata, je za Slovenijo značilno, da proces urbanizacije zaradi neobstoja velikega mesta in velike strnjivosti/zgoščenosti območij – razpršen vzorec poselitve in manjša urbana območja – ni intenziven. Za Slovenijo je bil v socializmu (ob koncu sedemdesetih let 20. stoletja), kot ugotavljata pisca, značilen proces tako imenovane *pseudosuburbanizacije*, v okviru katere ni potekala klasična oziroma spontana suburbanizacija, ki je bila značilna za velika

mesta v zahodnjaških/kapitalističnih državah. Klasična suburbanizacija (kot posledica prevelike obremenjenosti in koncentracije osrednjih območij) predvideva širitev mest v zaledje, kar pa se v Sloveniji po mnenju avtorjev ni zgodilo. Obenem pa v tem kontekstu omenjata Szelenyijev koncept tako imenovane *podurbanizacije* kot neskladja med hitrostjo naraščanja delovnih mest v industriji in naraščanjem urbanega prebivalstva v nekaterih državah Vzhodne in Srednje Evrope v obdobju socializma. S tem »prijemom« lahko do neke mere opredelimo tudi Slovenijo kot primer posebnosti urbanega razvoja neke postsocialistične družbe. Kot na strani 25 poudarjata avtorja, lahko procese suburbanizacije primerjalno med zahodnjaškimi kapitalističnimi družbami in socialističnimi družbami opredelimo s to trditvijo: »Če so se procesi suburbanizacije v kapitalističnih družbah odvijali kot posledica prenasičenosti mest, spreminjanje narave gospodarstva, povečevanja dostopnosti in posledičnega premika prebivalstva in proizvodnje v obmestja, je za procese suburbanizacije v socialističnih družbah zaradi različnih političnih, kulturnih in družbeno-ekonomskih razlogov, ki so omejevali urbanizacijo, značilno ‚umanjkanje‘ faze prenasičenosti mest.« Kot ugotavljata pisca, so se v socialističnih družbah postopoma oblikovala suburbana območja brez predhodne stopnje intenzivne urbanizacije. Kot je že bilo omenjeno, je slovenski primer suburbanizacije poseben razvojni pojav zaradi neobstoja večjega metropoliziranega območja. Če so mestna območja v zahodnjaških državah med industrializacijo in po drugi svetovni vojni obstajala v treh obdobjih – urbanizacija, suburbanizacija in deurbanizacija –, se sedaj približujejo obdobju reurbanizacije (ponovno naraščanje prebivalstva v mestni regiji). Slovenija se v tem kontekstu približuje šele obdobju deurbanizacije. Končno pa se avtorja v tem poglavju dotakneta pojava ideologij kot načina življenja in prostorskega učinka. Kot pojasnjujeta, je kot ideološki definiran tudi

pojem »domačijstva« – nastajajoč ob primanjkljaju nacionalne države in v kontekstu močnejše družbene povezanosti. In kako pisca definirata družbeno konstrukcijo nacionalnega prostora? Splošno sprejet pogled na konstrukcijski proces opredeljujeta kot graditev prostora, ki vključuje slovensko domačijo, gore in idilično pokrajino, ob tem pa vpeljeta koncept *pastoralizma* kot idejo harmoničnega odnosa med človekom in naravo – kot imaginativna raven pri opredelitvi ruralne idile, ki učinkuje predvsem pri urbani populaciji.

V šestem poglavju avtorja predstavljata izsledke študij, ki se nanašajo na specifičen odnos Slovencev do življenja v urbanih predelih. Ena od ugotovitev nakazuje že znano dejstvo, da Slovenci niso naklonjeni življenju v mestu, bolj so naklonjeni življenju na redkeje naseljenih, podeželskih območjih. Hkrati pa izsledki raziskav kažejo, da bi večina anketirancev ohranila način bivanja v obliki razpršenih naselij stanovanjskih hiš, ki so zgledno povezane z infrastrukturo in imajo obenem zagotovljen korekten dostop do storitev. Končno pa anketirance moti tudi bližina infrastrukturnih ali proizvodnih dejavnosti. Ena od klasičnih paradigem, ki so jih pokazale študije, je »idealni bivanjski prostor« kot »hiša z vrtom in hiša na samem«. Študije so pokazale tudi nepripravljenost selitve ljudi iz že obstoječega bivanjskega okolja.

V sedmem poglavju pisca ugotavljata, da je število ekonomskih subjektov in ljudi po letu 1990 na suburbaniziranih območjih v zaledju večjih slovenskih mest naraščalo. Ob tem sta zapisala, da se težnje suburbanizacije v Sloveniji dopolnjujejo z razpršenim poselitvenim vzorcem – razpršeno gradnjo novih stanovanj in s slabo izrabo starih. Ne nazadnje avtorja tudi ugotavljata, da se, na primer, na suburbana območja v okolici Ljubljane in Maribora preseljujejo večinoma mlade družine s predšolskimi otroki. To pomeni, kar so pokazale tudi nekatere raziskave, da

se obmestna območja »pomlajujejo«, v mestnih središčih pa se prebivalstvo stara. Kot argumentirata pisca, je slovenski pojav suburbanizacije »iz začetne parcialne faze, to je selitev prebivalstva iz mest, prešel v celovito fazo večfaktorske suburbanizacije« (str. 99). Torej vzporedno z bivanjsko suburbanizacijo potekajo procesi gospodarskih dejavnosti. V tem kontekstu so pomembni tudi dejavniki, ki kar najbolj spodbujajo suburbanizacijo. Nerazvitost trga nepremičnin, ki je značilna za Slovenijo, ter razlike v razvoju prometne infrastrukture in prevoznih storitev pomembno determinirajo omenjeni proces.

Avtorja razpravo zaključujeta z ugotovitvijo, da se s procesom suburbanizacije briše razlika med mestom in podeželjem; v tem kontekstu podeželje postaja vse bolj urbanizirano, mesta pa izgubljajo prvobitno vlogo središčnosti. Obenem pa prej omenjeni razpršeni poselitveni sistem prinaša dobre in slabe strani: prvič, prednost je v visokem bivanjskem standardu, ekonomskem razvoju podeželja in tudi ohranjanju lokalnih avtonomij, in drugič, negativni vidiki tega pojava so predvsem obremenitev naravnega okolja, visoki stroški za širitev infrastrukturnih omrežij in izgubljanje krajinske »identitete«.

Nazadnje lahko sklenemo, da sta avtorja na izviren način raziskala enega od pojavov slovenske družbe v okviru vidika prostora in prostorskiosti. Če ne nazadnje prezrcalimo omenjeno pisanje na druge vidike navad Slovencev, pridobimo nekaj pomembnih novih izhodišč za raziskovanje na področju drugih znanstvenih disciplin. Končno lahko potrdimo, da sta pisca celovito zaobjela tisti del vsakdanjika prebivalcev dežele izpod Alp, čemur bi lahko rekli »kakovostna dnevna melanholija na domačem vrtu«.

.....
Mitja Durnik

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za kritično politologijo, Ljubljana, Slovenija

E-pošta: mitjadurnik@yahoo.com

Barbara ČERNIČ MALI
Damjana GANTAR
Boštjan KERBLER

DEMOCHANGE – Demografske spremembe v Alpah: prilagoditvene strategije za prostorsko načrtovanje in regionalni razvoj

Izhodišča projekta

Ena od največjih demografskih sprememb, s katero se je na začetku 21. stoletja pričel spopadati zahodni svet, je staranje prebivalstva. V alpskem prostoru je proces staranja še dodatno pospešen iz dveh razlogov:

- v odmaknjenih podeželskih območjih zaradi odseljavanja mladih (inovativnih in ekonomsko perspektivnih) ljudi v večja mesta,
- v atraktivnih, turističnih območjih zaradi priseljavanja starejših ljudi (zlasti iz mest), ki bi radi tretje obdobje življenja preživel v stiku z naravo, odmaknjeni od mestnega okolja.

V Evropi in drugod v zahodnem svetu se zavedajo, da se staranja prebivalstva in drugih demografskih sprememb, ki vplivajo na to (na primer migracije) oziroma izhajajo iz tega (na primer izobrazbeni in ekonomski potencial prebivalcev regije), kratkoročno ne da preprečiti, lahko pa se procesom in spremembam prilagodimo. Demografske spremembe postajajo zato vse bolj središče prostorskega načrtovanja in regionalnih razvojnih politik, saj vplivajo na spremembe povpraševanja po javnih službah, infrastrukturi, storitvenih dejavnostih, investicijah in naložbah, močno pa vplivajo tudi na finančno zmožnost lokalnih skupnosti. Le pravočasna in hitra prilagoditev tem spremembam lahko prepreči ali omili njihove negativne posledice v prostoru.

Projekt DEMOCHANGE izhaja iz domneve, da so demografske spremembe gonilna sila prostorskega razvoja v alpskem prostoru. Vendar pa dosedanje raziskave za alpski prostor potrjujejo:

- pomanjkanje študij o demografskih spremembah;
- pomanjkanje znanj za načrtovanje trenutne in prihodnje dinamike razvoja demografskih sprememb;
- nizko stopnjo zavesti o demografskih spremembah in njihovih posledicah;
- pomanjkanje razprav o strategijah za prilagajanje demografskim spremembam in tudi strategij za prilagajanje tem spremembam;
- pomanjkanje zavedanja med načrtovalci prostorskega razvoja o pomenu demografskih sprememb za prostorski razvoj in pomanjkanje znanja o tem, kako demografske spremembe vključiti v strategije, programe in načrte prostorskega razvoja;
- pomanjkanje konkretnih prostorskih strategij, programov, načrtov in ukrepov, ki upoštevajo specifične potrebe regij na področju prostorskega načrtovanja in regionalnega razvoja zaradi preteklih in predvidenih demografskih sprememb. Če takšni načrti so, pa pogosto niso ustrezni – problemi, povezani z demografskimi spremembami, so namreč zelo kompleksni, zato tudi rešitve niso preproste in enopomenske.